Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Store Afdeling)

18. oktober 2016*

»Præjudiciel forelæggelse — retligt samarbejde i civile sager — lov, der skal anvendes på arbejdsaftaler — forordning (EF) nr. 593/2008 — artikel 28 — anvendelsesområde ratione temporis — artikel 9 — begrebet »overordnede præceptive bestemmelser« — anvendelse af andre medlemsstaters end domstolsstatens overordnede præceptive bestemmelser — en medlemsstats lovgivning om nedsættelse af offentligt ansattes lønninger på grund af en finanspolitisk krise — forpligtelse til loyalt samarbejde«

I sag C-135/15

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Bundesarbeitsgericht (forbundsdomstol i arbejdsretlige sager, Tyskland) ved afgørelse af 25. februar 2015, indgået til Domstolen den 20. marts 2015, i sagen:

Republik Griechenland

mod

Grigorios Nikiforidis,

har

DOMSTOLEN (Store Afdeling)

sammensat af præsidenten, K. Lenaerts, vicepræsidenten, A. Tizzano, afdelingsformændene M. Ilešič, L. Bay Larsen og T. von Danwitz samt dommerne A. Borg Barthet, A. Arabadjiev, E. Jarašiūnas, C.G. Fernlund, C. Vajda, S. Rodin, F. Biltgen og C. Lycourgos (refererende dommer),

generaladvokat: M. Szpunar

justitssekretær: fuldmægtig K. Malacek,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 1. februar 2016,

efter at der er afgivet indlæg af:

— Grigorius Nikiforidis ved Rechtsanwalt G. Zeug

— den tyske regering ved T. Henze, J. Kemper og J. Mentgen, som befuldmægtigede

— den græske regering ved S. Charitaki og A. Magrippi, som befuldmægtigede

* Processprog: tysk.

— Det Forenede Kongeriges regering ved J. Kraehling, som befuldmægtiget, og barrister M. Gray

— Europa-Kommissionen ved M. Wilderspin, som befuldmægtiget,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 20. april 2016,

afsagt følgende

Dom

1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 4, stk. 3, TEU samt artikel 9, stk. 3, og artikel 28 i Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 593/2008 af 17. juni 2008 om lovvalgsregler for kontraktlige forpligtelser (Rom I) (EUT 2008, L 177, s. 6, berigtiget i EUT 2009, L 309, s. 87, herefter »Rom I-forordningen«), der i medlemsstaternes indbyrdes forhold og i henhold til betingelserne i dens artikel 24 er trådt i stedet for konventionen om, hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser, åbnet for undertegnelse i Rom den 19. juni 1980 (EFT 1980, L 266, s. 1, herefter »Romkonventionen«).

2 Anmodningen er blevet fremsat under en sag mellem Republik Griechenland (Den Hellenske Republik) og den græske statsborger Grigorios Nikiforidis, der er ansat som lærer ved den græske folkeskole i Nürnberg (Tyskland), bl.a. vedrørende sidstnævntes nedgang i bruttoløn som følge af Den Hellenske Republiks vedtagelse af to love med det formål at nedbringe dennes offentlige underskud.

Retsforskrifter

EU-retten

Rom I-forordningen

3 6., 7. 16. og 37. betragtning til Rom I-forordningen er affattet således:

»(6) På et velfungerende indre marked er det for at gøre udfaldet af tvister mere forudsigeligt og fremme retssikkerheden og den gensidige anerkendelse af retsafgørelser nødvendigt, at de lovvalgsregler, der er gældende i medlemsstaterne, udpeger den samme nationale lov, uanset i hvilket land den domstol, som sagen anlægges ved, er beliggende.

(7) Denne forordnings materielle anvendelsesområde og bestemmelser bør stemme overens med Rådets forordning (EF) nr. 44/2001 af 22. december 2000 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område [(EFT 2001, L 12, s. 1)] (Bruxelles I-forordningen) og Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 864/2007 af 11. juli 2007 om lovvalgsregler for forpligtelser uden for kontrakt [(EUT 2007, L 199, s. 40)] (Rom II-forordningen).

[…]

(16) I overensstemmelse med forordningens overordnede mål, som er at skabe retssikkerhed inden for det europæiske retsområde, bør lovvalgsreglerne frembyde en høj grad af forudsigelighed. Domstolene bør dog have visse skønsbeføjelser til at afgøre, hvilken lov sagen har den stærkeste tilknytning til.

[…]

(37) Almene hensyn gør det berettiget, at medlemsstaternes domstole under ekstraordinære omstændigheder får mulighed for at anvende egne ordre public-regler og overordnede præceptive bestemmelser. Begrebet »overordnede præceptive bestemmelser« bør holdes ude fra udtrykket »bestemmelser, som ikke kan fraviges ved aftale«, og bør fortolkes mere restriktivt.«

4 Rom I-forordningens artikel 3 bestemmer:

»1. En aftale er underkastet den lov, som parterne har vedtaget. Lovvalget skal være udtrykkeligt eller klart fremgå af aftalens bestemmelser eller omstændighederne i øvrigt. Parternes lovvalg kan omfatte hele aftalen eller kun en del deraf.

2. Parterne kan på et hvilket som helst tidspunkt vedtage, at aftalen skal være underkastet en anden lov end den, som hidtil skulle anvendes, enten ifølge et tidligere lovvalg aftalt i henhold til denne artikel eller i henhold til andre bestemmelser i denne forordning. Enhver ændring af lovvalg, der finder sted efter aftalens indgåelse, berører ikke aftalens gyldighed med hensyn til form ifølge artikel 11 og kan ikke gribe ind i tredjemands rettigheder.

3. Er alle andre elementer med relevans for sagen på det tidspunkt, hvor valget foretages, lokaliseret i et andet land end det land, hvis lov er valgt, kan parternes lovvalg ikke medføre tilsidesættelse af de regler i dette andet lands lovbestemmelser, som ikke kan fraviges ved aftale.

4. Er alle andre elementer med relevans for sagen på det tidspunkt, hvor valget foretages, lokaliseret i en eller flere medlemsstater, kan parternes valg af en anden lov end loven i en medlemsstat ikke medføre tilsidesættelse af bestemmelser i fællesskabsretten, i givet fald som gennemført i den medlemsstat, hvor domstolen er beliggende, som ikke kan fraviges ved aftale.

5. Spørgsmål om eksistens og gyldighed af parternes samtykke til, at en bestemt lov skal anvendes, afgøres efter bestemmelserne i artikel 10, 11 og 13.«

5 Rom I-forordningens artikel 8 med overskriften »Individuelle arbejdsaftaler« fastsætter:

»1. En individuel arbejdsaftale er undergivet loven i det land, som parterne har aftalt i henhold til artikel 3. Et sådant lovvalg må dog ikke medføre, at arbejdstageren berøves den beskyttelse, der tilkommer ham i medfør af bestemmelser, som ikke kan fraviges ved aftale i henhold til den lov, som ville have fundet anvendelse efter stk. 2, 3 og 4 i denne artikel, såfremt parterne ikke havde aftalt lovvalg.

2. I det omfang parterne ikke har aftalt, hvilken lov der skal anvendes på den individuelle arbejdsaftale, er aftalen undergivet loven i det land, hvori eller subsidiært hvorfra arbejdstageren ved opfyldelsen af aftalen sædvanligvis udfører sit arbejde. Det land, hvor arbejdet sædvanligvis udføres, anses ikke for at have ændret sig, hvis arbejdstageren midlertidigt er beskæftiget i et andet land.

3. Kan det ikke i henhold til stk. 2 afgøres, hvilken lov der skal anvendes, er aftalen underlagt loven i det land, hvor det forretningssted, som har antaget arbejdstageren, er beliggende.

4. Når det af omstændighederne som helhed fremgår, at aftalen har en nærmere tilknytning til et andet land end det, der er omhandlet i stk. 2 og 3, anvendes dette andet lands lov.«

6 Rom I-forordningens artikel 9 med overskriften »Overordnede præceptive bestemmelser« bestemmer:

»1. Overordnede præceptive bestemmelser er bestemmelser, hvis overholdelse af et land anses for at være så afgørende for beskyttelsen af dets offentlige interesser, som f.eks. dets politiske, sociale og økonomiske struktur, at bestemmelserne finder anvendelse på alle forhold, der falder ind under deres anvendelsesområde, uanset hvilken lov der i øvrigt skal anvendes på aftalen i henhold til denne forordning.

2. Intet i denne forordning begrænser anvendelsen af overordnede præceptive bestemmelser i domstolslandets lov.

3. De overordnede præceptive bestemmelser i det land, hvor de forpligtelser, der udspringer af aftalen, skal opfyldes eller allerede er opfyldt, kan tillægges vægt, for så vidt disse overordnede præceptive bestemmelser gør opfyldelsen af aftalen ulovlig. Ved afgørelsen af, om sådanne bestemmelser bør tillægges vægt, tages der hensyn til deres karakter og formål samt til virkningerne af deres anvendelse eller tilsidesættelse.«

7 Forordningens artikel 10 med overskriften »Samtykke og materiel gyldighed« bestemmer:

»1. Spørgsmål om eksistensen og gyldigheden af en aftale eller en aftalebestemmelse er underlagt den lov, der ville finde anvendelse i henhold til denne forordning, hvis aftalen eller bestemmelsen var gyldig.

2. En part kan dog, for at godtgøre, at han eller hun ikke har samtykket i aftalen eller bestemmelsen, påberåbe sig loven i det land, hvor han eller hun har sit sædvanlige opholdssted, såfremt det af omstændighederne fremgår, at det ikke ville være rimeligt at bestemme virkningen af hans eller hendes adfærd efter den i stk. 1 angivne lov.«

8 Under overskriften »Tidsmæssig anvendelse« bestemmer forordningens artikel 28:

»Denne forordning finder anvendelse på aftaler, der er indgået fra den 17. december 2009.«

Afgørelse 2010/320/EU

9 Den 10. maj 2010 vedtog Rådet afgørelse 2010/320/EU rettet til Grækenland med henblik på at styrke og skærpe den finanspolitiske overvågning og med pålæg om at træffe foranstaltninger til den nedbringelse af underskuddet, der skønnes nødvendig for at rette op på situationen med et uforholdsmæssigt stort underskud (EUT 2010, L 145, s. 6, berigtiget i EUT 2011, L 209, s. 63).

10 Artikel 2 i afgørelse 2010/320 pålagde bl.a. denne medlemsstat i løbet af 2010 og 2011 at vedtage en reform af lønlovgivningen i den offentlige sektor, herunder især at indføre ensartede principper og en tidsplan med henblik på at etablere en rationaliseret og ensartet lønramme for den offentlige sektor, hvor aflønningen afspejler produktivitet og opgaver.

11 Afgørelse 2010/320 blev ophævet ved Rådets afgørelse 2011/734/EU af 12. juli 2011 rettet til Grækenland med henblik på at styrke og skærpe den finanspolitiske overvågning og med pålæg om at træffe foranstaltninger til den nedbringelse af underskuddet, der skønnes nødvendig for at rette op på situationen med et uforholdsmæssigt stort underskud (EUT 2011, L 296, s. 38).

Romkonventionen

12 Under overskriften »Ufravigelige regler« fastsætter Romkonventionens artikel 7 følgende:

»1. Ved anvendelse af loven i et bestemt land i henhold til denne konvention kan ufravigelige regler i loven i et andet land, som forholdet har en nær tilknytning til, tillægges virkning, såfremt og i det omfang disse regler ifølge dette lands ret skal anvendes uden hensyn til, hvilket lands lov der i øvrigt skal anvendes på aftalen. Ved afgørelsen af, om der bør tillægges sådanne ufravigelige regler virkning, skal der tages hensyn til deres art og formål og til følgerne af, at de anvendes eller ikke anvendes.

2. Denne konvention medfører ingen begrænsninger i anvendelsen af regler i domstolslandets lov i tilfælde, hvor disse er ufravigelige uden hensyn til, hvilket lands lov der i øvrigt skal anvendes på aftalen.«

13 Konventionens artikel 17 bestemmer:

»Denne konvention skal i en kontraherende stat anvendes på aftaler, der er indgået efter det tidspunkt, hvor konventionen er trådt i kraft i den pågældende stat.«

Nationale bestemmelser

Tysk ret

14 Det fremgår af forelæggelsesafgørelsen, at de tyske internationalprivatretlige regler på det aftaleretlige område indtil Rom I-forordningens ikrafttræden fandtes i §§ 27 ff. i Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch (lov om ikrafttrædelse af den borgerlige lovbog (herefter »EGBGB«). Ifølge den forelæggende ret udelukkede EGBGB's § 34 som udgangspunkt ikke, at der inden for rammerne af retsregler, »der skal udfyldes«, kunne tages hensyn til udenlandske overordnede præceptive bestemmelser, i det mindste som faktiske omstændigheder.

Græsk ret

15 Under den græske statsgældsfinansieringskrise vedtog Den Hellenske Republik lov nr. 3833/2010 om øjeblikkelige foranstaltninger til imødegåelse af den statsfinansielle krise (FEK A' 40.03.2010. herefter »lov nr. 3833/2010«). Denne lovs artikel 1, som trådte i kraft den 1. januar 2010, fastsætter en nedsættelse på 12% af tillæg af enhver art, godtgørelser og vederlag til embedsmænd og andre offentligt ansatte. Denne nedsættelse gælder også for personale, der har et privatretligt ansættelsesforhold hos en offentlig myndighed, og den har forrang for alle bestemmelser i en kollektiv overenskomst, en voldgiftskendelse eller en individuel arbejdsaftale.

16 Derudover vedtog Den Hellenske Republik lov nr. 3845/2010 med titlen »Foranstaltninger til anvendelse af mekanismen til støtte for den græske økonomi fra medlemsstaterne i euroområdet og Den Internationale Valutafond« (FEK A' 65/6.05.2010, herefter »lov nr. 3845/2010«). Denne lovs artikel 3, som trådte i kraft den 1. juni 2010, fastsætter i det væsentlige en ny nedsættelse på 3% af lønningerne til de i artikel 1 i lov nr. 3833/2010 omhandlede ansatte.

Tvisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

17 Siden 1996 har Grigorios Nikiforidis været ansat som lærer ved en folkeskole i Nürnberg, der drives af Den Hellenske Republik. I perioden fra oktober 2010 til december 2012 nedsatte Den Hellenske Republik Grigorios Nikiforidis' bruttoløn, der hidtil var blevet beregnet efter tyske overenskomstregler,

med 20 262,32 EUR på grund af den græske lovgivers vedtagelse af lov nr. 3833/2010 og nr. 3845/2010. Disse love havde til formål at gennemføre de aftaler, som Den Hellenske Republik havde indgået med Europa-Kommissionen, Den Europæiske Centralbank og Den Internationale Valutafond (FN), samt afgørelse 2010/320.

18 Grigorios Nikiforidis anlagde sag ved de tyske domstole med påstand om betaling af yderligere løn for perioden fra oktober 2010 til december 2010 og om at få udleveret lønsedler.

19 Den afvisningspåstand, som Den Hellenske Republik rejste under påberåbelse af sin immunitet, forkastede Bundesarbeitsgericht (forbundsdomstol i arbejdsretlige sager, Tyskland) med den begrundelse, at det i hovedsagen omhandlede ansættelsesforhold var privatretligt. Bundesarbeitsgericht bemærkede desuden, at lov nr. 3833/2010 og nr. 3845/2010 nedsætter lønningerne til alle offentligt ansatte i Den Hellenske Republik, uanset om de udøver deres hverv på det græske område eller i udlandet. Retten fandt, at de relevante bestemmelser i disse love var omfattet af definitionen på overordnede præceptive bestemmelser i henhold til den internationale privatret.

20 Ifølge Bundesarbeitsgericht (forbundsdomstol i arbejdsretlige sager) er det afgørende for at løse tvisten i hovedsagen at få afklaret, om lov nr. 3833/2010 og nr. 3845/2010 finder direkte eller indirekte anvendelse på et ansættelsesforhold, der skal opfyldes i Tyskland og er underlagt tysk ret, i henhold til hvilken lønnedsættelser svarende til dem, som Den Hellenske Republik har foretaget, ikke er tilladt uden en ændringsaftale eller en *Änderungskündigung* (opsigelse med anmodning om genforhandling af aftalen). Herved bemærkede denne retsinstans, at såfremt Rom I-forordningen ikke fandt anvendelse på hovedsagen, tillod EGBGB's artikel 34 retten at tage hensyn til en anden stats overordnede præceptive bestemmelser.

21 Da tidspunktet for en arbejdsaftales indgåelse som omhandlet i denne forordnings artikel 28 kan fortolkes på flere forskellige måder, særligt i forbindelse med langvarige ansættelsesforhold, finder nævnte retsinstans, at det må afgøres, om denne bestemmelse alene vedrører indgåelsen af den første aftale, eller om den også kan omfatte visse ændringer af ansættelsesforholdet, såsom en aftalemæssig ændring af bruttoløn eller arbejdsforpligtelse eller en fortsættelse af arbejdsydelsen efter et aftalebrud eller en anden afbrydelse af opfyldelsen af aftalen. Bundesarbeitsgericht (forbundsdomstol i arbejdsretlige sager) fremhæver i denne forbindelse, at den sidste skriftlige ændring af arbejdsaftalen i det foreliggende tilfælde blev aftalt i 2008.

22 Desuden er retsinstansen i tvivl om, hvorvidt artikel 9, stk. 3, i Rom I-forordningen skal fortolkes indskrænkende, således at det kun er de overordnede præceptive bestemmelser, der gælder i domstolsstaten eller i den stat, hvor aftalen skal opfyldes, der kan påberåbes, eller om der fortsat indirekte kan tages hensyn til udenlandske overordnede præceptive bestemmelser.

23 Endelig er Bundesarbeitsgericht (forbundsdomstol i arbejdsretlige sager) – såvel i det tilfælde, hvor de tidligere tyske internationalprivatretlige regler måtte finde anvendelse, som i det tilfælde, hvor Rom I-forordningens artikel 9, stk. 3, måtte finde anvendelse, og uanset spørgsmålet om, hvorvidt sidstnævnte bestemmelse er, eller ikke er, til hinder for, at der kan tages hensyn til overordnede præceptive bestemmelser i en anden medlemsstat end domstolsstaten eller i den stat, hvor aftalen skal opfyldes – i tvivl om, hvilke konsekvenser der bør drages af gennemførelsen af den i artikel 4, stk. 3, TEU fastsatte pligt til loyalt samarbejde for løsningen af tvisten i hovedsagen. Ifølge denne retsinstans kunne der heraf udledes en pligt til at støtte Den Hellenske Republik i gennemførelsen af de aftaler, som denne har indgået med Kommissionen, Den Internationale Valutafond (FN) og Den Europæiske Centralbank, og af afgørelse 2010/320, ved at tage hensyn til lov nr. 3833/2010 og nr. 3845/2010 i forbindelse med hovedsagen.

24 Under disse omstændigheder har Bundesarbeitsgericht (forbundsdomstol i arbejdsretlige sager) besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Finder Rom I-forordningen i henhold til [dennes] artikel 28 udelukkende anvendelse på ansættelsesforhold i tilfælde, hvor retsforholdet er etableret ved en arbejdsaftale, der er indgået efter den 16. december 2009, eller medfører enhver senere aftale mellem aftaleparterne om at fortsætte ansættelsesforholdet i ændret eller uændret form, at forordningen finder anvendelse?

2) Udelukker Rom I-forordningens artikel 9, stk. 3, alene en direkte anvendelse af overordnede præceptive bestemmelser i et tredjeland, hvor de forpligtelser, der udspringer af aftalen, ikke skal opfyldes eller ikke er opfyldt, eller også en indirekte hensyntagen i lovgivningen i det land, hvis lov aftalen er undergivet?

3) Er princippet om loyalt samarbejde, der er fastsat i artikel 4, stk. 3, TEU, af retlig betydning for de nationale domstoles afgørelse om at anvende en anden medlemsstats overordnede præceptive bestemmelser direkte eller indirekte?«

Om de præjudicielle spørgsmål

Det første spørgsmål

25 Den forelæggende ret ønsker med det første spørgsmål nærmere bestemt oplyst, om Rom I-forordningen skal fortolkes således, at bestemmelserne i denne forordning udelukkende finder anvendelse på ansættelsesforhold etableret ved en aftale, der er indgået efter den 16. december 2009, eller således, at de også finder anvendelse på ansættelsesforhold, der er indledt senest på denne dato, og som parterne efter nævnte dato aftaler at fortsætte i ændret eller uændret form.

26 Det bemærkes, at Rom I-forordningens artikel 28 fastsætter, at denne forordning finder anvendelse på aftaler, der er indgået fra den 17. december 2009, uden at opstille nogen sondring mellem de forskellige typer af aftaler, der er omfattet af nævnte forordnings materielle anvendelsesområde. De ansættelsesforhold, der specifikt er omhandlet i dette spørgsmål, henhører derfor også under denne bestemmelse.

27 I det foreliggende tilfælde fremgår det af oplysningerne fra den forelæggende ret, at den i hovedsagen omhandlede arbejdsaftale oprindeligt blev indgået i løbet af 1996, dvs. før Rom I-forordningen trådte i kraft.

28 Efter denne præcisering bemærkes, at det i henhold til Domstolens faste praksis følger såvel af kravene om en ensartet anvendelse af EU-retten som af lighedsprincippet, at en bestemmelse i EU-retten, som ikke indeholder nogen udtrykkelig henvisning til medlemsstaternes ret med henblik på at fastlægge dens betydning og rækkevidde, normalt skal undergives en selvstændig og ensartet fortolkning i hele Den Europæiske Union (jf. i denne retning dom af 17.7.2008, Kozłowski, C-66/08, EU:C:2008:437, præmis 42, og af 24.5.2016, Dworzecki, C-108/16 PPU, EU:C:2016:346, præmis 28).

29 Da Rom I-forordningens artikel 28 ikke indeholder nogen henvisning til medlemsstaternes ret, skal denne bestemmelse således fortolkes selvstændigt og ensartet.

30 Denne konklusion ændres ikke af Rom I-forordningens artikel 10, hvorefter spørgsmål om eksistensen og gyldigheden af en aftale eller en aftalebestemmelse er underlagt den lov, der ville finde anvendelse i henhold til denne forordning, hvis aftalen eller bestemmelsen var gyldig. Denne bestemmelse, der ikke vedrører Rom I-forordningens tidsmæssige anvendelsesområde, er således ikke relevant for besvarelsen af det første forelagte spørgsmål.

31 I henhold til Rom I-forordningens artikel 28 finder forordningen kun anvendelse på aftaleforhold, der er opstået ved en gensidig aftale mellem de kontraherende parter, som har manifesteret sig fra den 17. december 2009.

32 Efter at dette er fastslået, skal det for at kunne besvare det første spørgsmål afgøres, om en ændring af en arbejdsaftale, der er indgået før den 17. december 2009, og som er blevet aftalt mellem aftaleparterne fra denne dato, kan føre til den antagelse, at en ny arbejdsaftale er blevet indgået mellem parterne fra nævnte dato, som omhandlet i Rom I-forordningens artikel 28, således at den nævnte aftale falder ind under denne forordnings tidsmæssige anvendelsesområde.

33 I denne forbindelse bemærkes, at EU-lovgiver har udelukket, at Rom I-forordningen skal have en sådan øjeblikkelig anvendelse, at fremtidige virkninger af aftaler, der er indgået før den 17. december 2009, falder ind under dens anvendelsesområde.

34 Mens Kommissionens forslag KOM(2005) 0650 endelig af 15. december 2005 til Europa-Parlamentets og Rådets forordning om lovvalgsregler for kontraktlige forpligtelser (Rom I) medtog »kontraktlige forpligtelser, der opstår efter anvendelsesdatoen«, under nævnte forordnings anvendelsesområde, blev henvisningen til de sidstnævnte i Rom I-forordningens artikel 28 således erstattet med en henvisning til »aftaler« indgået fra den 17. december 2009. Skønt den af Kommissionen foreslåede henvisning til kontraktlige forpligtelser, der opstår efter anvendelsesdatoen for denne forordning – foruden aftaler indgået efter denne anvendelsesdato – omfattede fremtidige virkninger af aftaler, indgået før denne dato, dvs. forpligtelser, der opstår på grundlag af disse aftaler efter nævnte anvendelsesdato, er dette imidlertid ikke tilfældet i ordlyden af Rom I-forordningens artikel 28, som udelukkende omhandler aftaler, der er indgået fra den 17. december 2009, hvilket er datoen for denne forordnings ikrafttræden i henhold til forordningens artikel 29. Det følger heraf, at en gensidig aftale mellem de kontraherende parter efter den 16. december 2009 om at fortsætte opfyldelsen af en tidligere indgået aftale i modsætning til den forelæggende rets opfattelse ikke kan føre til, at Rom I-forordningen skal finde anvendelse på dette aftaleforhold, medmindre den vilje, som EU-lovgiver klart har givet udtryk for, tilsidesættes.

35 EU-lovgivers valg ville blive draget i tvivl, såfremt enhver, selv mindre ændring, som parterne foretager efter den 17. december 2009 i en aftale, som oprindeligt blev indgået før denne dato, var tilstrækkelig til, at denne aftale kunne falde ind under forordningens anvendelsesområde.

36 Desuden ville det være i strid med retssikkerhedsprincippet og navnlig modvirke hensynet til at gøre udfaldet af tvister mere forudsigeligt og fremme retssikkerheden, der er et af formålene med Rom I-forordningen, jf. dennes sjette betragtning, hvis det blev antaget, at enhver ændring af en oprindelig aftale ved gensidig aftale fra den 17. december 2009 kunne medføre, at denne aftale var omfattet af forordningens anvendelsesområde og i sidste ende var undergivet andre lovvalgsregler end dem, der fandt anvendelse på tidspunktet for indgåelsen af den oprindelige aftale.

37 Som Kommissionen har anført i sit skriftlige indlæg, er det derimod ikke udelukket, at en aftale, der er indgået før den 17. december 2009, fra denne dato ændres efter aftale mellem parterne i et sådant omfang, at ændringen ikke blot svarer til en ren ajourføring eller tilpasning af den pågældende aftale, men er en stiftelse af et nyt retsforhold mellem de kontraherende parter, således at den oprindelige aftale skal anses for at være blevet erstattet af en ny aftale, der er indgået fra denne dato, som omhandlet i Rom I-forordningens artikel 28.

38 Det tilkommer den forelæggende ret at afgøre, om den aftale, som i det foreliggende tilfælde er indgået mellem Grigorios Nikiforidis og dennes arbejdsgiver, i henhold til en aftale mellem parterne fra den 17. december 2009 er blevet ændret i et sådant omfang. Hvis dette ikke er tilfældet, kan Rom I-forordningen ikke finde anvendelse på hovedsagen.

39 Henset til samtlige ovenstående betragtninger skal det første spørgsmål besvares med, at Rom I-forordningens artikel 28 skal fortolkes således, at en aftale om et ansættelsesforhold, der er opstået før den 17. december 2009, kun er omfattet af denne forordnings anvendelsesområde, for så vidt som ansættelsesforholdet i henhold til en gensidig aftale mellem de kontraherende parter, der har manifesteret sig fra denne dato, er blevet ændret i et sådant omfang, at det må antages, at en ny aftale er blevet indgået fra den nævnte dato, hvilket det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve.

Det andet og det tredje spørgsmål

40 Den forelæggende ret ønsker med det andet og det tredje spørgsmål, der skal behandles samlet, nærmere bestemt oplyst, dels om Rom I-forordningens artikel 9, stk. 3, skal fortolkes således, at den udelukker, at andre overordnede præceptive bestemmelser end dem, der gælder i domstolsstaten eller i den stat, hvor de forpligtelser, der udspringer af aftalen, skal opfyldes eller er opfyldt, direkte eller indirekte kan tages i betragtning af retten i domstolsstaten i henhold til den nationale lov, der skal anvendes på aftalen, dels hvilke eventuelle krav der følger af det i artikel 4, stk. 3, TEU fastsatte princip om loyalt samarbejde hvad angår retten i domstolsstatens direkte eller indirekte hensyntagen til disse andre overordnede præceptive bestemmelser.

41 Ifølge nævnte forordnings artikel 9 er en overordnet præceptiv bestemmelse en bestemmelse, hvis overholdelse af et land anses for at være så afgørende for beskyttelsen af dets offentlige interesser, at bestemmelserne finder anvendelse på alle forhold, der falder ind under deres anvendelsesområde, uanset hvilken lov der i øvrigt skal anvendes på aftalen i henhold til samme forordning. Denne artikels stk. 2 fastsætter, at bestemmelserne i Rom I-forordningen ikke er til hinder for anvendelsen af overordnede præceptive bestemmelser i domstolsstatens lov. I henhold til nævnte artikels stk. 3 kan de overordnede præceptive bestemmelser i det land, hvor de forpligtelser, der udspringer af aftalen, skal opfyldes eller er opfyldt, tillægges vægt af retten i domstolsstaten, for så vidt som disse overordnede præceptive bestemmelser gør opfyldelsen af aftalen ulovlig. Det præciseres yderligere i dette stk. 3, at retten i domstolsstaten ved afgørelsen af, om sådanne bestemmelser bør tillægges vægt, tager hensyn til deres karakter og formål samt til virkningerne af deres anvendelse eller tilsidesættelse.

42 Med henblik på at afgøre den præcise rækkevidde af nævnte forordnings artikel 9 bemærkes, at det fremgår af artikel 3, stk. 1, og, hvad særligt angår arbejdsaftaler, af samme forordnings artikel 8, stk. 1, at aftaleparternes autonomi med hensyn til valget af, hvilken lov der skal anvendes, er det generelle princip, som er fastsat i Rom I-forordningen.

43 Rom I-forordningens artikel 9 fraviger dette princip om aftaleparternes frie valg med hensyn til, hvilken lov der skal anvendes. Denne undtagelse har, som det fremgår af 37. betragtning til denne forordning, til formål at give retten i domstolsstaten mulighed for under ekstraordinære omstændigheder at tage almene hensyn i betragtning.

44 Som en undtagelsesforanstaltning skal nævnte forordnings artikel 9 fortolkes strengt (jf. analogt dom af 17.10.2013, Unamar, C-184/12, EU:C:2013:663, præmis 49).

45 I øvrigt fremgår det af forarbejderne til samme forordning, at EU-lovgiver ønskede at begrænse de forstyrrelser af lovvalgsregelsystemet, som foranlediges af anvendelsen af andre overordnede præceptive bestemmelser end domstolsstatens. Mens Kommissionens forslag KOM(2005) 650 endelig gentog den i Romkonventionen fastsatte mulighed for at tillægge overordnede præceptive bestemmelser i en stat, der har stærk tilknytning til den pågældende aftale, vægt, fjernede EU-lovgiver således denne mulighed (jf. udkastet til Europa-Parlamentets betænkning om forslaget til Europa-Parlamentets og Rådets forordning om lovvalgsregler for kontraktlige forpligtelser (Rom I), 2005/2061 (COD), s. 16).

46 Såfremt retten i domstolsstaten får mulighed for at anvende overordnede præceptive bestemmelser, som henhører under retsordenen i andre medlemsstater end dem, der udtrykkeligt er nævnt i Rom I-forordningens artikel 9, stk. 2 og 3, vil det desuden kunne kompromittere den fulde gennemførelse af dennes overordnede mål, der ifølge ordlyden af 16. betragtning til forordningen er at skabe retssikkerhed inden for det europæiske retsområde.

47 En accept af, at retten i domstolsstaten har en sådan mulighed, vil nemlig øge antallet af overordnede præceptive bestemmelser, der finder anvendelse som en undtagelse til hovedreglen i nævnte forordnings artikel 3, stk. 1, og mere specifikt hvad angår arbejdsaftaler, som en undtagelse til samme forordnings artikel 8, stk. 1, og vil følgelig kunne påvirke muligheden for at forudsige, hvilke materielle regler der finder anvendelse på aftalen.

48 Hvis retten i domstolsstaten indrømmes mulighed for, i henhold til den lov, der gælder for aftalen, at anvende andre overordnede præceptive bestemmelser end dem, der er omhandlet i nævnte forordnings artikel 9, vil det kunne berøre det ved Rom I-forordningens artikel 8 forfulgte mål om i videst muligt omfang at sikre overholdelsen af de bestemmelser om arbejdstagerbeskyttelse, der er fastsat i lovgivningen i det land, hvori arbejdstageren udfører sin virksomhed (jf. analogt dom af 15.3.2011, Koelzsch, C-29/10, EU:C:2011:151, præmis 42).

49 Det fremgår af det ovenfor anførte, at opregningen i Rom I-forordningens artikel 9 af de overordnede præceptive bestemmelser, som retten i domstolsstaten kan tillægge vægt, er udtømmende.

50 Heraf følger, at Rom I-forordningens artikel 9 skal fortolkes således, at den udelukker, at retten i domstolsstaten – som retsregler – kan anvende andre overordnede præceptive bestemmelser end dem, der gælder i domstolsstaten eller i den stat, hvor de forpligtelser, der udspringer af aftalen, skal opfyldes eller er opfyldt. Da Grigorios Nikiforidis' arbejdsaftale, ifølge den forelæggende ret, er blevet opfyldt i Tyskland, og da den forelæggende ret er tysk, kan denne ret i det foreliggende tilfælde derfor ikke, direkte eller indirekte, anvende de græske overordnede præceptive bestemmelser, som den nævner i anmodningen om præjudiciel afgørelse.

51 Derimod er nævnte forordnings artikel 9 ikke til hinder for, at der – som faktiske omstændigheder – kan tages hensyn til overordnede præceptive bestemmelser i en anden stat end domstolsstaten eller den stat, hvor de forpligtelser, der udspringer af aftalen, skal opfyldes eller er opfyldt, hvis en materiel regel i den lov, der skal anvendes på aftalen i henhold til samme forordnings bestemmelser, fastsætter dette.

52 Rom I-forordningen harmoniserer nemlig lovvalgsreglerne for kontraktlige forpligtelser, og ikke de materielle aftaleretlige regler. For så vidt som de sidstnævnte fastsætter, at retten i domstolsstaten som en faktisk omstændighed tager hensyn til en overordnet præceptiv bestemmelse, der henhører under retsordenen i en anden medlemsstat end domstolsstaten eller den stat, hvori de kontraktlige ydelser skal opfyldes, kan nævnte forordnings artikel 9 ikke være til hinder for, at den ret, som sagen er indbragt for, tager hensyn til denne faktiske omstændighed.

53 På denne baggrund tilkommer det den forelæggende ret at efterprøve, om der kan tages hensyn til lov nr. 3833/2010 og nr. 3845/2010 inden for rammerne af bedømmelsen af den konkrete sags relevante faktiske omstændigheder i lyset af den materielle ret, der finder anvendelse på den i hovedsagen omhandlede arbejdsaftale.

54 En undersøgelse af det princip om loyalt samarbejde, der er fastsat i artikel 4, stk. 3, TEU, kan ikke føre til et andet resultat, Dette princip tillader således ikke medlemsstaterne at omgå deres forpligtelser i henhold til EU-retten og kan derfor ikke give den forelæggende ret adgang til at bortse fra den udtømmende karakter af den opregning af overordnede præceptive bestemmelser, der kan tillægges

vægt, og som er indeholdt i Roms I-forordningens artikel 9, med henblik på at tillægge de i hovedsagen omhandlede græske overordnede præceptive bestemmelser vægt som retsregler (jf. analogt dom af 23.1.2014, Manzi og Compagnia Naviera Orchestra, C-537/11, EU:C:2014:19, præmis 40).

55 Henset til samtlige ovenstående betragtninger skal det andet og det tredje spørgsmål besvares med, at Rom I-forordningens artikel 9, stk. 3, skal fortolkes således, at den udelukker, at andre overordnede præceptive bestemmelser end dem, der gælder i domstolsstaten eller i den stat, hvor de forpligtelser, der udspringer af aftalen, skal opfyldes eller er opfyldt, kan anvendes som retsregler af retten i domstolsstaten, men ikke er til hinder for, at sidstnævnte kan tage hensyn til andre overordnede præceptive bestemmelser som faktiske omstændigheder, for så vidt som den nationale lov, der skal anvendes på aftalen i henhold til denne forordnings bestemmelser, fastsætter dette. Princippet om loyalt samarbejde i artikel 4, stk. 3, TEU ændrer ikke denne fortolkning.

Sagens omkostninger

56 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Store Afdeling) for ret:

1) **Artikel 28 i Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 593/2008 af 17. juni 2008 om lovvalgsregler for kontraktlige forpligtelser (Rom I) skal fortolkes således, at en aftale om et ansættelsesforhold, der er opstået før den 17. december 2009, kun er omfattet af denne forordnings anvendelsesområde, for så vidt som ansættelsesforholdet i henhold til en gensidig aftale mellem de kontraherende parter, der har manifesteret sig fra denne dato, er blevet ændret i et sådant omfang, at det må antages, at en ny aftale er blevet indgået fra den nævnte dato, hvilket det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve.**

2) **Artikel 9, stk. 3, i forordning nr. 593/2008 skal fortolkes således, at den udelukker, at andre overordnede præceptive bestemmelser end dem, der gælder i domstolsstaten eller i den stat, hvor de forpligtelser, der udspringer af aftalen, skal opfyldes eller er opfyldt, kan anvendes som retsregler af retten i domstolsstaten, men ikke er til hinder for, at sidstnævnte kan tage hensyn til andre overordnede præceptive bestemmelser som faktiske omstændigheder, for så vidt som den nationale lov, der skal anvendes på aftalen i henhold til denne forordnings bestemmelser, fastsætter dette. Princippet om loyalt samarbejde i artikel 4, stk. 3, TEU ændrer ikke denne fortolkning.**

Underskrifter